

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	7
İÇİNDEKİLER	9
SUNUŞ	17

BİRİNCİ KISIM İNSAN HAKLARI HUKUKUNUN GENEL TEORİSİ

BİRİNCİ BÖLÜM İNSAN HAKLARI İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

I. HAK KAVRAMI	23
II. ÖZGÜRLÜK KAVRAMI	26
III. TEMEL HAK VE ÖZGÜRLÜKLER	28
IV. KAMU ÖZGÜRLÜKLERİ	30
V. ÖDEV KAVRAMI	31
VI. İNSAN HAKLARI	34
VII. İNSAN ONURU	38

İKİNCİ BÖLÜM İNSAN HAKLARININ TARİHSEL VE DÜŞÜNSEL GELİŞİMİ

I. GENEL AÇIKLAMALAR	45
II. ESKİ ÇAĞDA İNSAN HAKLARI	46
A. Eski Yunan Uygarlığı	46
B. Roma Uygarlığı	49
III. ORTA ÇAĞDA İNSAN HAKLARI	51
A. Hristiyanlığın Doğuşu ve Yayılışı	51
B. Feodalizm	53
C. Düşünsel Gelişmeler	54

IV. YENİ ÇAĞDA İNSAN HAKLARI.....	56
A. Siyasal ve Toplumsal Gelişmeler.....	56
B. Düşünsel Gelişmeler.....	59
1. Doğal Hukuk Öğretisi.....	59
2. John Locke'un Görüşleri.....	61
3. Bireycilik Öğretisi.....	64
V. YAKIN ÇAĞDA İNSAN HAKLARI.....	67
A. Genel Açıklamalar.....	67
B. Anayasacılık Akımı.....	68
C. Sosyal Haklar Öğretisi.....	71
D. İnsan Haklarının Uluslararası Nitelik Kazanması.....	77
V. İNSAN HAKLARININ FARKLI ÜLKELERDEKİ GELİŞİM SEYRİ.....	80
A. İngiltere'de İnsan Haklarının Gelişimi.....	80
1. Magna Carta Libertatum (1215).....	80
2. Haklar Dilekçesi (Petition of Rights) (1628).....	82
3. Kişi Güvenliği Yasası (Habeas Corpus Act) (1679).....	83
4. Haklar Bildirisi (Bill of Rights) (1689).....	84
5. Veraset Yasası (Act of Settlement) (1701).....	85
B. Kuzey Amerika'da İnsan Haklarının Gelişimi.....	87
1. Virginia Haklar Bildirgesi (1776).....	87
2. Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi (1776).....	88
3. 1787 Amerikan Anayasası.....	89
C. Fransa'da İnsan Haklarının Gelişimi.....	91
1. Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi (1789).....	92
2. 1848 Fransa Anayasası.....	94
D. Türkiye'de İnsan Haklarının Gelişimi.....	96
1. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi.....	96
a. Sened-i İttifak.....	97
b. Tanzimat Fermanı.....	97
c. Islahat Fermanı.....	98
d. Kanun-i Esasi.....	99
2. Cumhuriyet Dönemi.....	101
a. 1924 Anayasası.....	101
b. 1961 Anayasası.....	105

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM**İNSAN HAKLARININ SINIFLANDIRILMASI**

I. GENEL AÇIKLAMALAR	109
II. JELLİNEK'İN TASNİFİ	110
A. Negatif Statü Hakları	110
B. Pozitif Statü Hakları	112
C. Aktif Statü Hakları	112
III. TARİHSEL GELİŞİME GÖRE HAKLARIN TASNİFİ	113
A. Birinci Kuşak Haklar	114
B. İkinci Kuşak Haklar	115
C. Üçüncü Kuşak Haklar	118
D. Dördüncü Kuşak Haklar	122
IV. KONULARINA GÖRE HAKLARIN TASNİFİ	124
V. BAĞLAYICILIKLARINA GÖRE HAKLARIN TASNİFİ	126
VI. SINIRLANDIRILMALARINA GÖRE HAKLARIN TASNİFİ	129
VII. ÖZNELERİNE GÖRE HAKLARIN TASNİFİ	132

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM**İNSAN HAKLARININ ÖZELLİKLERİ**

I. GENEL AÇIKLAMALAR	135
II. EVRENSELLİK	136
A. Genel Olarak	136
B. Kültürel Rölativizm	138
III. DOĞUŞTAN KAZANILMA	142
IV. MUTLAKLIK	144
V. VAZGEÇİLMEZLİK	145
VI. BİREYSELLİK	147
VII. TEMEL NİTELİKTE OLMA	148
VIII. DEVLETE KARŞI İLERİ SÜRÜLME	149
IX. BÜTÜNSELLİK	151
X. DOKUNULMAZLIK	152

BEŞİNCİ BÖLÜM

İNSAN HAKLARININ DÜZENLENMESİ

I. İNSAN HAKLARININ POZİTİF HUKUK TARAFINDAN TANINMASI.....	155
II. İNSAN HAKLARININ DÜZENLENME SİSTEMLERİ	159
A. Serbestlik Sistemi.....	159
B. İzin Sistemi.....	162
C. Bildirim Sistemi	165
III. İNSAN HAKLARININ ÖZNELERİ VE YÜKÜMLÜLERİ	168
A. Hak ve Özgürlüklerin Özneleri	168
1. Genel Açıklamalar	168
2. Gerçek Kişiler	170
3. Tüzel Kişiler	172
B. Hak ve Özgürlüklerin Yükümlüleri	174
1. Genel Olarak	174
2. Devlet.....	175
3. Özel Kişiler	178
4. Dikey ve Yatay Etki	179

ALTINCI BÖLÜM

İNSAN HAKLARININ SINIRLANMASI

I. GENEL AÇIKLAMALAR.....	181
II. SINIRLAMA VE BENZER KAVRAMLAR	183
III. ÖZGÜRLÜK KARİNESİ	185
IV. OLAĞAN DÖNEMLERDE HAK VE ÖZGÜRLÜKLERİN SINIRLANDIRILMASI	187
A. Kanunilik İlkesi	188
B. Nedene Bağlılık İlkesi	190
C. Anayasaya Aykırı Olamama İlkesi	193
D. Ölçülülük İlkesi.....	195
E. Öze Dokunma Yasağı	198
F. Demokratik Toplum Düzeninin Gereklerine Uygunluk İlkesi	199
V. OLAĞANÜSTÜ DÖNEMLERDE HAK VE ÖZGÜRLÜKLERİN SINIRLANDIRILMASI.....	202
A. Genel Olarak	202
B. Sınırlandırma İlkeleri.....	205

YEDİNCİ BÖLÜM

İNSAN HAKLARINA İLİŞKİN DİĞER MEVZULAR

I.	HAK VE ÖZGÜRLÜKLERİN ÇATIŞMASI	211
	A. Genel Olarak	211
	B. Çatışmaların Çözümüne İlişkin İlkeler	213
II.	HAK VE ÖZGÜRLÜKLERİN KÖTÜYE KULLANILAMAMASI	218
III.	İNSAN HAKLARI NORMLARININ YORUMU	224
	A. Genel Olarak	224
	B. Yorum Yöntemleri	224
	C. Yorumla İlişkin Kural ve İlkeler	227
IV.	İSLAM VE İNSAN HAKLARI	230
	A. Genel Saptamalar	230
	B. İslam'daki Hak ve Özgürlük Anlayışı	233
	C. İslam Hukuku ve Modern İnsan Hakları Öğretisi Arasındaki Uyumsuzluk	242
V.	İNSAN HAKLARI VE ULUSLARARASI POLİTİKA	247

İKİNCİ KISIM

ULUSAL İNSAN HAKLARI HUKUKU

BİRİNCİ BÖLÜM

1982 ANAYASASI'NIN HAK VE ÖZGÜRLÜKLERE YAKLAŞIMI

I.	GENEL AÇIKLAMALAR	255
II.	HAK VE ÖZGÜRLÜKLERİN TASNİFİ	260
III.	TEMEL HAK VE ÖZGÜRLÜKLERİN ÖZNELERİ VE YÜKÜMLÜLERİ	263
	A. Özneler	263
	B. Yükümlüler	266
IV.	TEMEL HAK VE ÖZGÜRLÜKLERİN KÖTÜYE KULLANILAMAMASI	269

İKİNCİ BÖLÜM

TEMEL HAK VE ÖZGÜRLÜKLERİN SINIRLANMASI

I.	GENEL AÇIKLAMALAR	273
II.	OLAĞAN DÖNEMLERDE TEMEL HAK VE ÖZGÜRLÜKLERİN SINIRLANDIRILMASI	274
	A. Genel Olarak	274

B. Kanunilik İlkesi	276
C. Nedene Bağlılık İlkesi	278
D. Anayasanın Sözüne ve Ruhuna Uygun Olma İlkesi	281
E. Ölçülülük İlkesi	282
F. Öze Dokunma Yasağı	286
G. Demokratik Toplum Düzeninin Gereklerine Uygunluk İlkesi	287
H. Laik Cumhuriyetin Gereklerine Aykırı Olmama İlkesi	289
III. OLAĞANÜSTÜ DÖNEMLERDE TEMEL HAK VE ÖZGÜRLÜKLERİN SINIRLANDIRILMASI	291
A. Genel Olarak	291
B. Sınırlandırma İlkeleri	293

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HAK VE ÖZGÜRLÜKLERİN KORUNMASI

I. YARGISAL KORUMA	300
A. Anayasa Yargısı	300
1. Bireysel Başvuru	301
a. Genel Olarak	301
b. Bireysel Başvurunun Konusu	304
c. Bireysel Başvuruda Bulunabilecek Kişiler	306
d. Bireysel Başvuru Hakkının Kapsamı	310
e. Bireysel Başvuru Usulü ve Kabul Edilebilirlik Şartları	314
f. Bireysel Başvurunun Esastan İncelenmesi	317
f. Bireysel Başvuru Sonunda Verilen Kararlar	320
2. Soyut Norm Denetimi	323
3. Somut Norm Denetimi	324
B. İdari Yargı	325
C. Adli Yargı	327
II. İDARİ KORUMA	328
III. SİYASİ BAŞVURU	331
IV. BAĞIMSIZ KURUMLAR ARACILIĞIYLA KORUMA	333
A. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu	333
B. Kamu Denetçiliği Kurumu	335

ÜÇÜNCÜ KISIM

AVRUPA İNSAN HAKLARI HUKUKU

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ

I. ÖN AÇIKLAMALAR.....	341
II. AVRUPA KONSEYİ VE İNSAN HAKLARI	345
III. AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ’NİN ÖZELLİKLERİ.....	348
IV. AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ’NİN KAPSAMI.....	354
V. AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ’NİN UYGULAMA ALANI.....	360
A. Kişi Bakımından.....	360
B. Yer Bakımından	362
C. Zaman Bakımından	364
VI. UYGULAMA İLKELERİ	366
A. Taraf Devletlerin Yükümlülüğü	366
B. Ayrımcılık Yasağı	368
C. Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılması	369
D. Hakları Kötüye Kullanma Yasağı.....	372
VII. AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ VE TÜRKİYE	374

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ

I. GENEL AÇIKLAMALAR	377
II. AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ’NİN KURUMSAL YAPISI.....	379
III. HÂKİMLERLE İLGİLİ DÜZENLEMELER.....	383
IV. AİHM’NİN SÖZLEŞMENİN YORUMLANMASINDA DİKKATE ALDIĞI İLKELER.....	386

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ’NE BAŞVURU

I. GENEL AÇIKLAMALAR	391
II. DEVLET BAŞVURUSU.....	392
III. BİREYSEL BAŞVURU.....	394
A. Başvuru Hakkı	394
1. Başvuruda Bulunabilecek Kişiler	394

2. Mağdur Olma Koşulu	396
3. Aleyhine Başvuruda Bulunulabilecekler.....	399
B. Kabul Edilebilirlik Koşulları.....	400
1. İç Hukuk Yollarının Tüketilmesi	401
2. Başvurunun Altı Aylık Süre İçinde Yapılması	403
3. Başvurunun Anonim Olmaması	404
4. Daha Önce AİHM'ye veya Başka Bir Uluslararası Merciyeye Başvurulmamış Olması.....	405
5. Başvurunun Hakkın Kötüye Kullanımı Niteliği Taşımaması	406
6. Başvurunun Sözleşme hükümleriyle Bağdaşmazlık İçinde Olmaması	407
7. Başvurunun Açıkça Temelden Yoksun Olmaması	407
8. Başvurucunun Önemli Bir Zarara Uğraması	409
C. Bireysel Başvurunun Yapılış Usulü	409
D. Bireysel Başvuruların İncelenme Usulü	410
1. Kabul Edilebilirlik İncelemesi	410
2. Başvurunun Esas Bakımından İncelenmesi	411
E. AİHM Kararlarına Karşı Başvuru Yolları.....	414
F. AİHM Kararlarının Yerine Getirilmesi	416
KAYNAKÇA.....	421

SUNUŞ

İnsanoğlunun yerleşik hayata geçişi ve ilk devletlerin ortaya çıkışından bu yana geçen binlerce yıllık tarihi, büyük ölçüde onun hak-sızlığa, baskıya ve eşitsizliğe karşı mücadelesinin tarihidir. Adalet, özgürlük ve eşitlik, bu mücadelede insanoğluna ışık tutan temel değerler olmuştur. İnsan hakları, tüm insanların ırk, renk, cinsiyet, köken, dil, din, dünya görüşü veya statü gibi ayrımlar gözetilmeden sırf insan olmalarından dolayı insan onurunun bir gereği olarak doğuştan sahip oldukları hakları tanımlamaktadır. İnsan hakları bu anlamda bir ideali temsil etmekte olup, insanın insan olarak var olma yolunda giriştiği mücadelenin somut bir ifadesidir. İlk izlerine bazı antik çağ düşünürlerinin eserlerinde rastlamak mümkün olsa da, insan hakları düşüncesinin esasen yakın zamanlarda yaygınlık kazandığı bilinmektedir. 20. Yüzyılın ilk yarısında hüküm süren otoriter ve totaliter yönetimlerin neden olduğu savaşlar ve bu yönetimlerin bireylerin hak ve özgürlüklerini pervasızca ortadan kaldırması, insan haklarını bu yüzyılın ortasından itibaren uluslararası toplumun en önemli gündem maddelerinden biri haline getirmiştir.

İnsan hakları, günümüzde de hukuk ve siyasetin odak noktasında yer alan konuların başında gelmektedir. Zira insan haklarını içselleştirememiş, insan haklarını görmezden gelen ya da insan haklarını sürekli biçimde ihlal eden bir yönetimin saygınlık görmesi veya meşru kabul edilmesi olanaklı değildir. İnsan haklarını dikkate almayan siyasal yaklaşım ve görüşlerin de günümüzde ciddiye alınması oldukça zordur. Bu nedenle, insan haklarını sistematik biçimde ihlal edenler de dâhil olmak üzere tüm devletler insan haklarını tanıdıklarını ve bu haklara saygı göstereceklerini ilan etmektedirler. En baskıcı rejimler bile yeri geldiğinde insan haklarının kutsallığından ve öneminden bahsetmeyi ihmal etmezler. Bu bakımdan, insan hakları kavramının günümüzde, en azından teorik olarak, evrensel kabul gören temel bir değeri ifade ettiğini vurgulamalıyız. İnsan hakları düşüncesi-

sinin yaygın kabulü, 20. Yüzyılda insanlığın elde ettiği en önemli başarılarından biridir.

İnsan hakları, her şeyden önce insanın insan olduğu ve insan onuruna yaraşır bir yaşam için gereksinim duyduğu haklardır. İnsanca bir yaşamı hak ettiğine olan inanç, bu noktada insan hakları düşüncesine temel oluşturmaktadır. İnsanoğlu bu tür bir yaşam idealine ancak insan haklarına sahip olma ile erişebilir. İnsanın sırf insan olmasından dolayı diğer varlıklardan farklı bir değere sahip olduğunun anlaşılması insan hakları kavramının ortaya çıkışını sağlamıştır. Akı, iradesi ve duygularıyla diğer varlıklardan ayrışıp farklı bir muamele görmeyi hak ettiği için, insanların doğuştan birtakım haklara sahip olduğu kabul edilir. İnsan olmak, hakların tanınması ve korunmasıyla anlamlı hale gelir. Belli haklara sahip oluşu, insanı evrendeki canlı ve cansız diğer varlıklardan da ayırır. Haklarından mahrum bıraktığımız anda insan kendisini diğer varlıklardan farklılaştıran özünü yitirip sıradan bir nesne haline gelir. O halde, hakları tanınıp güvence altına alınmadan insana hak ettiği değerin verilmesi mümkün değildir. İnsan hakları, bu bakımdan insan olma bilincinin somut bir göstergesidir.

İnsan haklarının tanınması ve korunması, 20. Yüzyılda olduğu gibi içinde bulunduğumuz yüzyılda da insanlığın siyasal iktidarlara yönelttiği taleplerin başında gelmektedir. Bununla birlikte, bu talebin eksiksiz bir şekilde karşılandığından söz etmek mümkün değildir. Zira farklı ağırlıklarda olsa da dünyanın birçok ülkesinde insan hakları ihlallerinin süregeldiği herkesçe bilinmektedir. Özellikle 11 Eylül 2001'deki terör saldırılarının ardından özgürlük karşısında güvenliğe öncelik veren yaklaşımların küresel düzeyde kabul görmesi, hak ve özgürlüklerin güvenlik kaygıları karşısında çoğu kez ikinci plana itilmesine yol açmıştır. Bu durum, insan hakları bakımından kuşkusuz olumsuz bir tablo ortaya çıkarmıştır. Dünyadaki genel eğilim gecikmeli de olsa Türkiye'de de etkisini göstermiştir. Öncelikle belirtmek gerekir ki, ülkemizde ikibinli yılların başından itibaren özellikle Avrupa Birliği'ne üyelik kaygısıyla insan hakları, hukuk devleti ve demokrasi alanında çok önemli reformlar gerçekleştirilmiştir. Ancak Avrupa Birliği üyeliği beklentisinin zayıflaması gibi nedenlerden ötürü 2011 yılından itibaren bu reform süreci kesintiye uğramıştır.

Bunun dışında, 2013 yazında yaşanan Gezi Parkı eylemleri, 2014 yılında Suriye'deki iç savaşın orta doğudaki gerilimi zirveye çıkarması, 2015 yılından itibaren ülkemizin güneydoğusunda yaşanan şiddet ve terör olayları ve son olarak 15 Temmuz 2016 tarihinde yaşanan darbe girişimi gibi hadiseler nedeniyle ulusal güvenlik politikalarında ortaya çıkan değişim ve bu değişimin hukuki yansımaları, insan hakları, hukuk devleti ve demokrasi açısından ülkemizin ciddi bir geriye gidiş yaşamasına neden olmuştur. Bu süreçte, otorite ve özgürlük arasındaki dengede otorite açık biçimde baskın hale gelmiş, temel hak ve özgürlükler başta olmak üzere bireyi devlet iktidarına karşı koruyan mekanizmalar etkinliğini yitirmiştir.

Günümüzde moda bir kavram haline geldiği iddia edilse de, bazı kimselerce her derde deva sihirli bir kavram olarak görülse de, modern toplumda dinlerin ve ideolojilerin etkilerini kaybetmesiyle bunların yerini alacak yeni bir inanç veya ideoloji olarak nitelense de veya uluslararası alanda bazı güçlü devletlerce kendilerinden güçsüz devletlerin içişlerine karışma için bahane olarak kullanılsa da, insan haklarının geride bıraktığımız yüzyılda olduğu gibi 21. Yüzyılda da önemini koruyacağını söyleyebiliriz. İnsanın insana yaraşır bir yaşam sürdürme iddiası var oldukça insan hakları da var olmaya devam edecektir. İnsan haklarının korumayı ve yüceltmeyi amaçladığı temel değer olan insan onuruna yönelik müdahalelerin geçmiş yıllara göre tür ve sayı bakımından arttığı düşünülürken, insan hakları kavramının öneminin içinde bulunduğumuz yüzyılda artacağını kolaylıkla tahmin edebiliriz. Bunun dışında, insan onurunu koruma bakımından yerine getirdiği işlevi daha etkili bir biçimde yerine getirerek insan haklarının yerini alabilecek hukuki, siyasi, felsefi veya dinsel mekanizmaların henüz ortaya çıkmamış olması da insan haklarının dünya genelinde önemli bir gündem maddesi olarak kalacağını göstermektedir. Bu nedenle, herhangi bir gerekçe ile insan hakları düşüncesini küçümsemeye veya önemsizleştirmeye çalışan girişimlerin çağımızda karşılık bulma şansının oldukça düşük olduğunu belirtmeliyiz.

Tarihsel açıdan bakıldığında insan haklarının devlete karşı bireyi koruma amacıyla ortaya çıktığı görülür. Bu bakımdan, insan haklarını tanıma, koruma ve geliştirme yükümlülüğünün muhatabı öncelikle devlettir. İnsan haklarına saygı, devletler açısından yalnızca ulusal

bir yükümlülük olmayıp aynı zamanda uluslararası bir yükümlülük tür. İnsan haklarına saygı göstermeyen yönetimler ülkelerinde olduğu gibi uluslararası alanda da saygınlıklarını kaybederler. Ayrıca iktidar ve yurttaşlar arasında sağlıklı bir ilişki ancak devletin yurttaşların hak ve özgürlüklerini tanıyıp güvence altına almasıyla kurulabilir. Zira politik, ekonomik, askeri, kültürel veya sosyal bakımdan ne kadar güçlü olursa olsun, insan haklarına saygılı olmayan bir devletin yurttaşlarının insanca bir yaşam sürdürebilmesine imkân yoktur.

Çok boyutlu bir konu olması nedeniyle insan hakları farklı disiplinlerin ilgi alanına girmektedir. Hukuk, siyaset bilimi, sosyoloji, felsefe ve tarih gibi sosyal bilimler insan haklarını farklı yönleriyle ele alıp incelemektedirler. Bununla birlikte, bir hukuk kitabı olması nedeniyle çalışmamızda siyasal, sosyolojik, felsefi ve tarihsel boyutlarına ilişkin ayrıntılara girilmeden insan hakları konusu hukuki bir perspektifle incelenecektir. Üç kısımdan oluşan çalışmamızın ilk kısmı insan hakları hukukunun genel teorisine ayrılmıştır. Yedi bölümden oluşan bu kısımda, insan haklarına ilişkin temel kavramlar, insan haklarının tarihsel ve düşünsel gelişimi, insan haklarının sınıflandırılması, insan haklarının özellikleri, insan haklarının düzenlenmesi, insan haklarının sınırlanması ve insan haklarına ilişkin diğer mevzular ele alınmıştır. Çalışmamızın ikinci kısmında ise, insan haklarının ulusal hukukumuzda nasıl düzenlendiği irdelenmektedir. Son olarak üçüncü kısımda, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin insan haklarının korunması için öngördüğü hukuki rejim ele alınmaktadır.

KAYNAKÇA

- Acer, Yücel/ Kaya, İbrahim: Uluslararası Hukuk, Ankara 2010
- Ağaoğulları, Mehmet Ali/ Köker, Levent: İmparatorluktan Tanrı Devletine, Ankara 1991
- Ağaoğulları, Mehmet Ali/ Zabcı, Filiz/ Ergün, Reyda: Kral Devletten Ulus Devlete, 2. Baskı, Ankara 2009
- Akad, Mehmet: Teori ve Uygulama Açısından 1961 Anayasası'nın 10. maddesi, İstanbul 1984
- Akad, Mehmet/ Dinçkol, Bihterin/ Bulut, Nihat: Genel Kamu Hukuku, 14. Basım, İstanbul 2018
- Akbaba, Ahmet: İnsan Hakları Hukukunda Üçüncü Kuşak Haklar, İstanbul 2016
- Akbay, Muvaffak: Umumi Amme Hukuku Dersleri, Birinci Cilt, 4. Baskı, Ankara 1961
- Akın, İlhan F.: Kamu Hukuku, 5. Bası, İstanbul 1987
- Akıllıoğlu, Tekin: İnsan Hakları, 2. Baskı, Ankara 2010
- Aksar, Yusuf: Uluslararası Hukuk-I, Ankara 2013
- Aldıkaçtı, Orhan: Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası, 4. Bası, İstanbul 1982
- Alexy, Robert: Theorie der Grundrechte, 2. Auflage, Frankfurt 1994
- Algan, Bülent: Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakların Korunması, Ankara 2007
- Anayurt, Ömer: Avrupa İnsan Hakları Hukukunda Kişisel Başvuru Yolu, Ankara 2004
- Ansay, Sabri Şakir: Hukuk Tarihinde İslam Hukuku, 4. Bası, Ankara 2002
- Antalya, Gökhan/ Topuz, Murat: Medeni Hukuk, İstanbul 2015
- Armağan, Servet: İslam Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler, Ankara 1996
- Arsel, İlhan: Türk Anayasa Hukukunun Umumi Esasları, Cilt-I, Ankara 1965
- Atar, Yavuz: Türk Anayasa Hukuku, 12. Baskı, Ankara 2018
- Aybay, Aydın: İnsan Hakları Hukuku, 3. Baskı, İstanbul 2017

- Badura, Peter: Staatsrecht, 2. Auflage, München 1996
- Barthel, Armin: Die Menschenrechte der dritten Generation, Aachen 1991
- Batum, Süheyl: 99 Soruda Neden ve Nasıl Çağdaş Bir Anayasa, 2. Baskı, İstanbul 2010
- Batum, Süheyl: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Anayasal Sistemine Etkileri, İstanbul 1993
- Berkes, Niyazi: Türkiye’de Çağdaşlaşma, 14. Baskı, İstanbul 2009
- Bielefeldt, Heiner: Philosophie der Menschenrechte, Darmstadt 2005
- Bilgin, Ahmet Burak: Avrupa Birliği’nde İnsan Haklarının Gelişimi ve Korunması, İstanbul 2016
- Bilir, Faruk: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Yargılama Yetkisi, 2. Baskı, Ankara 2012
- Bleckmann, Albert: Staatsrecht II- Die Grundrechte, 2. Auflage, Köln 1989
- Bozkurt, Enver: İnsan Haklarının Korunmasında Uluslararası Hukukun Rolü, Ankara 2003
- Bozkurt, Enver/ Kanat, Selim: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne Başvuru Elkitabı, Ankara 2004
- Buchmann, Bertrand Michael: Die Entwicklung der Menschenrechte, Wien 2018
- Budak, Ali Cem/ Karaaslan, Varol: Medeni Usul Hukuku, Ankara 2017
- Bulut, Nihat: Sanayi Devriminden Küreselleşmeye Sosyal Haklar, İstanbul 2009
- Can, Hacı: Avrupa Birliği Hukuku, İzmir 2013
- Centel, Nur/ Zafer, Hamide: Ceza Muhakemesi Hukuku, 13. Bası, İstanbul 2016
- Clement, Florian/ Holzner, Stefan/ Rittmann, Albrecht: Öffentliches Recht, 2. Auflage, Stuttgart 2019
- Coşkun, Vahap: İnsan Hakları, Liberal Açıdan Bir Tahlil, 2. Baskı, Ankara 2014
- Çağırın, Mehmet Emin: Uluslararası İnsan Hakları Hukuku, 3. Bası, Ankara 2017
- Çağlayan, Ramazan: İdari Yargılama Hukuku, 6. Baskı, Ankara 2015
- Çavuşoğlu, Naz: Avrupa Konseyi: İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi’nin Denetim Sistemi, in: İnsan Hakları, İstanbul 2000
- Doğan, İlyas: İnsan Hakları Hukukunun Temel Kavramları ve Özellikleri, in: İnsan Hakları, Edit.: İ. Doğan, 2. Baskı, Ankara 2015
- Doğan, İlyas/ Dermirdal, Balkan: Tarihsel Süreç Işığında İngiltere’de İnsan Haklarının Garanti Altına Alınmasına İlişkin Belgeler, in: İnsan Hakları, Edit.: İ. Doğan, 2. Baskı, Ankara 2015

- Doğan, İlyas/ Çamurcuoğlu, Güliden: Fransa'da İnsan Haklarının Gelişimi, in: İnsan Hakları, Edit.: İ. Doğan, 2. Baskı, Ankara 2015
- Donnelly, Jack: Teori ve Uygulamada Evrensel İnsan Hakları, Çeviren: M. Erdoğan, Ankara 1995
- Döner, Ayhan: İnsan Haklarının Uluslararası Alanda Korunması ve Avrupa Sistemi, Ankara 2003
- Ekinci, Hüseyin/ Sağlam, Musa: 66 Soruda Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru, Ankara 2012
- Epping, Volker: Grundrechte, 7. Auflage, Berlin 2017
- Erdoğan, Mustafa: İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku, 4. Baskı, Ankara 2015
- Erdoğan, Mustafa: Anayasal Demokrasi, 3. Baskı, Ankara 1999
- Eren, Abdurrahman: Özgürlüklerin Sınırlanmasında Demokratik Toplum Düzeninin Gereklere, İstanbul 2004
- Erol, Ahmet: Dilekçe Hakkı ve Bilgi Edinme Hukuku, Ankara 2005
- Esen, Selin: Karşılaştırmalı Hukukta ve Türkiye' de Olağanüstü Hal Rejimi, Ankara 2008
- Eskicioğlu, Osman: İslam Hukuku Açısından Hukuk ve İnsan Hakları, İzmir 1996
- Fisahn, Andreas/ Kutscha, Martin: Verfassungsrecht Konkret-Die Grundrechte, 2. Auflage, Berlin 2011
- Fisahn, Andreas: Herrschaft im Wandel, Köln 2008
- Fontana, Sina: Universelle Frauenrechte und islamisches Recht, Tübingen 2017
- Frowein, Abraham/ Peukert, Wolfgang: Europäische Menschenrechtskonvention, 3. Auflage, Kehl am Rhein 2009
- Gemalmaz, Mehmet Semih: Devlet, Birey ve Özgürlük, 3. Baskı, İstanbul 2016
- Gemalmaz, Mehmet Semih: Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş, 3. Baskı, İstanbul 2001
- Gemalmaz, H. Burak: İnsan Hakları Usul Hukuku Bağlamında Türk Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolunun Etkililiği, İstanbul 2017
- Gören, Zafer: Anayasa Hukuku, Ankara 2006
- Gören, Zafer: Temel Hak Genel Teorisi, 3. Baskı, Ankara 1995
- Göze, Ayferi: Siyasal Düşünceler ve Yönetimler, 17. Bası, İstanbul 2017
- Gözler, Kemal: Türk Anayasa Hukuku, 3. Baskı, Bursa 2019
- Gözler, Kemal: Türk Anayasa Hukuku Dersleri, 22. Baskı, Bursa 2018

- Gözler, Kemal: Hukuka Giriş, 15. Baskı, Bursa 2018
- Gözler, Kemal: Anayasa Hukukunun Genel Esasları, 10. Baskı, Bursa 2018
- Gözler, Kemal: İnsan Hakları Hukuku, Bursa 2017
- Gözler, Kemal: Anayasa Hukukunun Genel Teorisi, Cilt-I, II, Bursa 2011
- Gözler, Kemal: Yorum İlkeleri, in: Anayasa Hukukunda Yorum ve Norm Somutlaşması, Ankara 2012
- Gözler, Kemal/ Kaplan, Gürsel: İdare Hukuku Dersleri, 21. Baskı, Bursa 2019
- Gözlügöl, Said Vakkas: Avrupa İnsan Hakları hukuku, Ankara 2016
- Gözübüyük, A. Şeref/ Gölcüklü, Feyyaz: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, 11. Bası, Ankara 2016
- Göztepe, Ece: Anayasa Şikâyeti, Ankara 1998
- Grabenwarter, Christoph/ Pabel, Katharina: Europäische Menschenrechtskonvention, 6. Auflage, München 2016
- Güneş, Ahmet M.: Çevre Hukuku, 2. Baskı, Ankara 2019
- Güneş, Ahmet M.: Hukuk Metodolojisi, 2. Baskı, Bursa 2017
- Güngören Bulgan, Birden: Georg Jellinek'in Hak ve Devlet Kuramı, İstanbul 2017
- Güriz, Adnan: Hukuk Felsefesi, 4. Baskı, Ankara 1996
- Hackbarth, Hansjoachim/ Weilert, Annkatrin: Tierschutzrecht, 3. Auflage, Heidelberg 2019
- Hatemi, Hüseyin: İnsan Hakları Öğretisi, İstanbul 1988
- Hazar, Zeynep/ Çamurcuoğlu, Gülden: Kuzey Amerika'da Özgürlüklerin Doğuşu, in: İnsan Hakları, Edit.: İ. Doğan, 2. Baskı, Ankara 2015
- Hengstschläger, Johannes/ Leeb, David: Grundrechte, 3. Auflage, Wien 2019
- Herdegen, Matthias: Völkerrecht, 18. Auflage, München 2019
- Heselhaus, Sebastian/ Nowak, Carsten: Handbuch der europäischen Grundrechte, 2. Auflage, Basel 2020
- Hesse, Konrad: Grundzüge des Verfassungsrechts der Bundesrepublik Deutschland, 20. Auflage, Heidelberg 1999
- Hofstetter, David: Das Verhältnismäßigkeitsprinzip als Grundsatz rechtsstaatlichen Handelns, Zürich 2014
- İba, Şeref/ Kılıç, Abbas: Anayasa yargısı Dersleri, 3. Baskı, Ankara 2019
- Jarass, Hans D./ Pieroth, Bodo: Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland Kommentar, 15. Auflage, München 2018

- Jellinek, Georg: System der subjektiven öffentlichen Rechte, 2. Auflage, Tübingen 1905
- Jellinek, Georg: Die Erklärung der Menschen- und Bürgerrechte, 4. Auflage, Berlin 2013
- Kaboğlu, İbrahim Ö.: Anayasa Hukuku Dersleri, 13. Baskı, İstanbul 2018
- Kaboğlu, İbrahim Ö./ Sales, Eric: Darbe ve Demokrasi Sarkacında Türk Anayasa Hukuku, Çeviren: İrem Berksoy, İstanbul 2018
- Kaboğlu, İbrahim Ö.: Anayasa Yargısı, 4. Baskı, Ankara 2007
- Kaboğlu, İbrahim Ö.: Özgürlükler Hukuku, 5. Baskı, İstanbul 1999
- Kaboğlu, İbrahim Ö.: Dayanışma Hakları, Ankara 1996
- Kaboğlu, İbrahim Ö.: Çevre Hakkı, 3. Baskı, Ankara 1996
- Kaboğlu, İbrahim Ö.: Kollektif Özgürlükler, Diyarbakır 1989
- Kadiwar, Mohsen: Gottes Recht und Menschenrechte, Freiburg 2017
- Kalabalık, Halil: İnsan Hakları Hukuku, 3. Baskı, Ankara 2013
- Kapani, Münci: Kamu Hürriyetleri, 7. Baskı, Ankara 1993
- Kaplan, Gürsel: İdari Yargılama Hukuku, 4. Baskı, Bursa 2019
- Karaman, Ebru: Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru Yolu, İstanbul 2013
- Karaosmanoğlu, Fatih: İnsan Hakları, 2. Baskı, Ankara 2011
- Karpenstein, Ulrich/ Mayer, Franz: EMRK, 2. Auflage, München 2015
- Kaya, Seyithan: Anayasa Yargısı, Ankara 2018
- Kayihan Şaban/ Ünlütepe, Mustafa: Medeni Hukuka Giriş ve Türk Medeni Kanunu'nun Başlangıç Hükümleri, 3. Baskı, Ankara 2018
- Kılıçoğlu, Ahmet M.: Medeni Hukuk, Ankara 2016
- Kloepfer, Michael: Verfassungsrecht-II, München 2010
- Koç, Muharrem İlhan/ Kaplan, Recep: Bireysel Başvuru Kabul Edilebilirlik Kriterleri Rehberi, Ankara 2017
- Kubalı, Hüseyin Nail: Anayasa Hukuku: Genel Esaslar ve Siyasi Rejimler, İstanbul 1965
- Küçükalp, Kasım/ Cevizci, Ahmet: Batı Düşüncesi, İstanbul 2010
- Kuzu, Burhan: Sağlıklı ve Dengeli Bir Çevrede Yaşama Hakkı, İstanbul 1997
- Kuzu, Burhan: Olağanüstü Hal Kavramı ve Türk Anayasa Hukukunda Olağanüstü Hal Rejimi, İstanbul 1993

- Larenz, Karl/ Wolf, Manfred: Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts, 9. Auflage, München 2004
- Luhmann, Niklas: Grundrechte als Institution, 6. Auflage, Berlin 2019
- Maurer, Hartmut: Staatsrecht-I, 6. Auflage, München 2010
- Meyer-Ladewig, Jens/ Nettesheim, Martin/ von Raumer, Stefan: Europäische Menschenrechtskonvention Handkommentar, 4. Auflage, Baden-Baden 2017
- Metin, Sevtap: Biyo-Tıp Etiği ve Hukuk, İstanbul 2010
- Metin, Yüksel: Ölçülülük ilkesi, Ankara 2002
- Metin, Yüksel: Anayasanın Yorumlanması, Ankara 2008
- Mevdudi, Ebu'l Ala: İslam'da İnsan Hakları, İstanbul 2017
- Michael, Lothar/ Morlok, Martin: Grundrechte, 7. Auflage, Baden-Baden 2020
- Montesquieu, Charles-Louis de Secondat: Vom Geist der Gesetze, Erster Theil, Wien 1799
- Mumcu, Ahmet/ Küzeci, Elif: İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri, 8. Baskı, Ankara 2019
- Nohutçu, Ahmet: Devlet Teşkilatı Hukuku-II, Ankara 2016
- Nooke, Gosepath: Universalität der Menschenrechte, Freiburg 2008
- Okandan, Recai Galip: Umumi Amme Hukuku, İstanbul 1966
- Okay Tekinsoy, Özge: İdare Hukukunda Kamu Düzeni kavramı, İstanbul 2011
- Oder, Bertil Emrah: Anayasa Yargısında Yorum Yöntemleri, İstanbul 2010
- Özbudun, Ergun: Türk Anayasa Hukuku, 18. Basım, Ankara 2018
- Özdek, E. Yasemin: Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye, Ankara 2014
- Özdek, E. Yasemin: Çevre Hakkı, Ankara 1993
- Özdemir, Birol: Kamu Denetçiliği Kurumunun İşlevi, Yapısı ve Devlet Teşkilatındaki Konumu, Ankara 2015
- Özgenç, İzzet: Türk Ceza Hukuku, 14. Bası, Ankara 2018
- Öztan, Bilge: Medeni Hukukun Temel Kavramları, 8. Bası, Ankara 2002
- Pazarcı, Hüseyin: Uluslararası Hukuk, 16. Bası, Ankara 2017
- Petek, Hasan: Kişilik Değerlerinin Ölümünden Sonra korunması, Ankara 2015
- Pieroth, Bodo/ Schlink, Bernhardt: Grundrechte-Staatsrecht II, 34. Auflage, Heidelberg 2018

- Rumpf, Christian: Türk Anayasa Hukukuna Giriş, Çeviren: Burak Oder, Ankara 1995
- Sabuncu, Yavuz: Anayasaya Giriş, 11. Bası, Ankara 2005
- Sadıq, K. Gulam: Bugünkü İnsan Hakları, in: İnsan Haklarının Felsefi Temelleri, Ankara 1982
- Sachs, Michael: Verfassungsrecht-II, 3. Auflage, Berlin 2016
- Sachs, Michael: Grundgesetz Kommentar, München 1999
- Sağlam, Fazıl: Temel Hakların Sınırlanması ve Özü, Ankara 1982
- Savcı, Bahri: İnsan Hakları: Kanunilik Yolu ile Korunması, Ankara 1953
- Saygılı, Abdurrahman: Kutsal Canavar Devlet, 4. Baskı, Ankara 2018
- Schilling, Theodor: Internationaler Menschenrechtsschutz, 3. Auflage, Tübingen 2016
- Schlaich, Klaus/ Koriotoh, Stefan: Das Bundesverfassungsgericht, 11. Auflage, München 2018
- Schmidt, Thorsten Ingo: Grundpflichten, Baden-Baden 1999
- Soysal, Mümtaz: 100 Soruda Anayasanın Anlamı, 11. Baskı, İstanbul 1997
- Şenel, Alaeddin: Siyasal Düşünceler Tarihi, 4. Baskı, Ankara 1995
- Şirin, Tolga: Türkiye’de Anayasa Şikayeti, İstanbul 2013
- Tanilli, Server: Yüzyılların Gerçeği ve Mirası-IV, 3. Basım, İstanbul 1994
- Tanör, Bülent: Türkiye’nin İnsan Hakları Sorunu, 3. Baskı, İstanbul 1994
- Tanör, Bülent/ Yüzbaşıoğlu, Necmi: 1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku, 18. Bası, İstanbul 2019
- Tanör, Bülent: İki Anayasa, 5. Baskı, İstanbul 2013
- Tanör, Bülent: Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri, 8. Baskı, İstanbul 2000
- Tanör, Bülent: Temel Hak ve Özgürlüklerin Genel Rejimi, in: İnsan Hakları, İstanbul 2000
- Teifke, Nils: Das Prinzip Menschenwürde, Tübingen 2011
- Tezcan, Durmuş/ Erdem, Mustafa Ruhan/ Sancakdar, Oğuz/ Önok, Rıfat Murat: İnsan Hakları El Kitabı, 6. Baskı, Ankara 2016
- Teziç, Yıldırım: Anayasa Hukuku, 19. Bası, İstanbul 2015
- Turanlı Yücel, Kıvılcım: Barış Hakkı ve Hayata Geçirilmesi, İstanbul 2012
- Turgut, Nükhet: Çevre Politikası ve Hukuku, 3. Baskı, Ankara 2017
- Turhan, Mehmet: Anayasal Devlet, 2. Baskı, Ankara 2003

- Umur, Ziya: Roma Hukuku, İstanbul 1972
- Uslu, Ferhat: Anayasa Yargısı Dersleri, 3. Baskı, Ankara 2020
- Uslu, Ferhat: Türk Anayasa Hukuku, 2. Baskı, Ankara 2019
- Uslu, Ferhat: Anayasa Yargısının Sınırları Sorunu, 3. Baskı, Ankara 2018
- Uygun, Oktay: Devlet Teorisi, İstanbul 2014
- Uygun, Oktay: Kamu Hukuku İncelemeleri, 2. Baskı, İstanbul 2013
- Uygun, Oktay: İnsan Hakları Kuramı, in: İnsan Hakları, İstanbul 2000
- Uygun, Oktay: Temel Hak ve Özgürlüklerin Genel Rejimi, İstanbul 1992
- Ünal, Şeref: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Ankara 2001
- Ünal, Şeref: Temel Hak ve Özgürlükler ve İnsan Hakları Hukuku, Ankara 1997
- Ünver, Tülay: Ceninin Hukuki Statüsü, İstanbul 2011
- Wiater, Patricia: Kulturpluralismus als Herausforderung für Rechtstheorie und Rechtspraxis, Baden-Baden 2009
- Yavuz, Can: Unutulma Hakkı, 2. Baskı, Ankara 2018
- Zippelius, Reinhold: Allgemeine Staatslehre, 17. Auflage, München 2017
- Zuck, Rüdiger: Das Recht der Verfassungsbeschwerde, 5. Auflage, München 2017